

Obrnjeni Megiserjev slovar Jožeta Stabeja

Knjiga Jožeta Stabeja s polnim naslovom *Hieronymus Megiser: Thesaurus Polyglottus. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil Jože Stabej* je t. i. obrnjeni slovar, tip zgodovinskega slovarja, pri katerem je besedje izvirnega starejšega slovarja predstavljeno tako, da so slovenske ustreznice iz izvirnika v vlogi iztočnic v obrnjenem slovarju. Stabejev obrnjeni slovar, ki je v knjižni obliki izšel leta 1977, na takšen način predstavlja slovensko, latinsko in nemško besedje večjezičnega slovarja nemškega polihistorja Hieronymusa Megiserja *Thesaurus polyglottus*, ki je izšel leta 1603 in v katerem je avtor preko 8000 latinskim iztočnicam pripisal ustreznice v več kot 400 svetovnih jezikih in narečjih. Slovarju je Stabej dodal tudi slovenske prevode naslovne strani, Megiserjevega posvetilnega pisma, sporočila bralcu, tabele s pregledom vseh jezikov in posebne tabele, ki predstavlja »slovanski jezik« (vsa besedila je iz latinščine prevedel dr. Kajetan Gantar), ter svoj uvod, v katerem je predstavil Megiserjevo življenje in delo ter historiat slovarja.

Spletna izdaja slovarja

Spletna izdaja Stabejevega obrnjenega slovarja na slovarskem portalu *Fran* v razdelku *Zgodovinski slovarji* dopolnjuje predstavitev slovenskega zgodovinskega besedja na portalu s podatki iz najstarejšega obdobja knjižne slovenščine. Pripravljena je bila v okviru programov P6-0038 in P6-0437 (A), ki ju financira ARIS.

Osnovo za spletno izdajo je predstavljalo optično prebrano besedilo knjižne izdaje, ki je bilo najprej spremenjeno v besedilno datoteko s pomočjo optične prepoznavne znakov (OCR), nato pa je bilo ročno preverjeno primerjalno s knjižno izdajo. Preverjanje sta opravili študentki Maja Ravnikar in Maruša Žibred pod vodstvom Alenke Jelovšek in Andreje Legan Ravnikar.

Preverjeno besedilo je nato Alenka Jelovšek pripravila za pretvorbo v format XML; pretvorbo je opravil Janoš Ježovnik. Prikaz slovarskega sestavka na portalu je zastavila Duša Divjak Race. Sledil je dodatni pregled celotnega spletnega slovarja, ki so ga opravili sodelavci Sekcije za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU Andreja Legan Ravnikar, Metod Čepar, Mitja Trojar in Alenka Jelovšek. Na podlagi tega pregleda so sledili dodatni popravki, dopolnitve in usklajevanja slovarskih sestavkov, ki sta jih opravili Alenka Jelovšek in mlada raziskovalka Maruša Žibred.

Spremembe v primerjavi s knjižno izdajo

Za boljšo vključitev v obstoječe podatkovne zbirke so bili nekateri elementi obrnjenega slovarja prilagojeni in dopolnjeni. Na podlagi primerjave s podatki v *Besedju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* in dodatne ročne preverbe so bile vsem iztočnicam dodane besednovrstne oznake (v knjižni izdaji so bili praviloma besednovrstno (z oznako spola) označeni samo samostalniki, le v primeru homonimov tudi druge besedne vrste). Oznake spola so v skladu z novejšimi slovarji na portalu *Fran* izpisane v celoti in ne okrajšane. V primerih, ko je slovarski sestavek v knjižni izdaji vseboval besednovrstno različne zglede, so bili ti praviloma razdruženi v samostojne slovarske sestavke (izjema so gesla, kjer je zaradi pomanjkanja sobesedila težko določati, za katero besedno vrsto gre, npr. [ta](#)). Na to in druge večje vsebinske spremembe je opozorjeno v razdelku *Uredniška opomba* (prim. spodaj).

Prav tako so bila razdruženi slovarski sestavki, v katerih sta bili v knjižni izdaji obravnavani dve različni iztočnici, npr. pod [zasaditi](#) tudi [zasajati](#); v knjižni izdaji je na to opozarjala vodilka *zasajati v. zasaditi*, v spletni izdaji pa je bil uveden samostojni slovarski sestavek *zasajati*.

V skladu z obravnavo v drugih zgodovinskih slovarjih na Franu so bila nekatera gesla tudi združena; tako so bili primerniki in presežniki, ki nimajo supletivnih osnov, pridruženi osnovni obliki (npr. *rajši, najrajši* k slovarskemu sestavku [rad](#)).

V nekaterih primerih je bila prilagojena tudi oblika iztočnice, kjer je v knjižni izdaji izrazito odstopala od izpričanega stanja (npr. deležnik [stren](#) (< *streti*), ki je bil v knjižni izdaji posodobljen v [strt](#), ali samostalnik [štureka](#), ki je bil v knjižni obliki naveden kot [šturm](#)). V takšnih primerih je iztočnico iz knjižne izdaje nadomestila vodilka (PRIMERJAJ), ki usmerja na novo iztočnico.

Pri nekaterih iztočnicah, ki so v Megiserjevem slovarju izpričane v večjem številu, je bil prikaz v knjižni izdaji posplošen (npr. pri geslu [čas](#): »pri geslih *commoditas, diuturnus, incommode, importunitas, inopportunos, intempeftive, paulifper, fenecta, fenectus*, rečenice; *pravizhas, dolg zhas, kne pravimu zhafu, nepravizhas, knepravimu zhafu, nedoftoini zhas, perpravim zhafu, Carint. knepodobnimu zhafu, za nektery czas, ftaroft zhas*«). V spletni izdaji je bilo gradivo pretvorjeno v običajni prikaz, dodane so bile manjkajoče nemške ustreznice.

Dodane so bile tudi nekatere manjkajoče nemške ustreznice in odpravljene opažene pisne in druge napake (npr. napačno roditeljsko obrazilo *-a* pri samostalniku ženskega spola [trakača](#), napačno *vkup farezhiti* > [vkup farozhiti](#)).

Dodane so bile še nekatere v knjižni izdaji manjkajoče vodilke (npr. pri [zabstonj](#) in [zaobstonj](#) vodilka na *zastonj*; v knjižni izdaji je imela *zastonj* vodilko na *zabstonj* in *zaobstonj*, obratno pa vodilke ni bilo) in kazalke (npr. [žagliv](#) GLEJ: [žaljiv](#)). Deležniki in ustrezni glagoli so bili povezani z obojestranskimi vodilkami. Dodaten element v spletni izdaji so povezave na ustreznice v drugih slovarjih, ki opisujejo isto jezikovno gradivo, kadar se te razlikujejo od iztočnice. Praviloma gre za povezavo do ustrezne iztočnice v *Besedju slovenskega knjižnega jezika* ali spletnem *Slovarju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (npr. [abvon](#)), z aktivno povezavo pa so opremljeni tudi Stabejevi sklici na iztočnice v Pleteršnikovem *Slovensko-nemškem slovarju* (npr. [abtašica](#)).

Zgradba slovarskega sestavka

Prav tako je precej spremenjena zgradba slovarskih člankov, saj spletni prikaz omogoča manj zgoščeno in uporabniku bolj prijazno nelinearno predstavitev podatkov.

V samostojnem izpisu slovarskega sestavka samostalniški iztočnici sledi roditeljska končnica, pri ostalih pregibnih besednih vrstah pa je druga osnovna oblika dodana samo v primerih, kjer je bila navedena že v knjižni izdaji (navadno za ločevanje homonimov). Morebitne Stabejeve opombe, ki so v knjižni izdaji sledile iztočnici v oklepaju, so predstavljene z ikono (npr. [amboelten](#)) in se ob pridržanju miškega kazalca na oznaki izpišejo v oblaku. V zaglavju sledi izpisana oznaka besedne vrste.

V razdelku *Gradivo* sledi obrnjeni izpis iz Megiserjevega slovarja. V nasprotju s knjižno izdajo je tudi v gradivu na prvem mestu slovenska ustreznica (znotraj katere je iztočnica označena s krepkim tiskom), ki ji za oznakama jezikov sledita latinski in nemški navedek. Morebitne dodatne narečne oznake (*Carinth., Dalm. itd.*) so izpisane pokončno in pomanjšano, ob pridržanju miškega kazalca nad njimi se v oblaku izpiše njihova razvezava.

V razdelku *Opomba* so navedene morebitne Stabejeve opombe iz knjižne izdaje, okrajšava s. (*sine* 'brez') je za lažje razumevanje razvezana v *brez oznake*.

V razdelku *Uredniška opomba* so navedeni vsi večji vsebinski posegi v slovarski sestavek (sprememba iztočnice, sprememba predvidoma napačne besedne vrste ali obrazila, združitvev gesel) in dodane povezave na ustreznice v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* in v *Besedju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, kadar se te razlikujejo od iztočnice v obrnjenem slovarju. Opozorjeno je tudi na deloma različno obravnavo (npr. drugačen pripis spola) v navedenih slovarjih.